

Maša Vukanović

masha@zaprokul.org.rs

Javna kulturna politika i antropolozi. I obrnuto.**Apstrakt:**

Iako su nastojanja da se kultura definiše među antropolozima često izazivala dosta polemika, antropolozi se, uglavnom, slažu da je kultura u srcu antropologije. S druge strane, u antropologiji se decenijama vode debate u vezi sa praktičnim primenama antropoloških znanja (naročito u javnoj politici). U Srbiji je marta 2010. godine na snagu stupio *Zakon o kulturi*. Ovim zakonom su profesionalci koji se kulturom bave bilo samostalno bilo u okviru ustanova ili udruženja dobili „status“ subjekata u kulturi.

Rad je posvećen odnosu javne (kulturne) politike prema subjektima u kulturi, profesionalcima kojima je kultura objekt profesionalnog angažmana i odnosu profesionalaca prema javnoj (kulturnoj) politici.

Ključne reči:

antropologija, javna politika, zakon, angažovanje

Da je kultura u srcu antropologije može se pročitati u brojnim antropološkim radovima, pre svega onim posvećenim ukazivanjima na to šta su sve zadaci antropologije, a njome se aludira da je kultura, u svojim najraznovrsnijim manifestacijama, objekt antropoloških izučavanja. S druge strane, u antropologiji se decenijama vode debate u vezi sa praktičnim primenama antropoloških znanja (naročito u javnoj politici), kao i ulogom antropologa u procesima razvoja društva, bilo onog domaćeg, bilo onih društava koje je antropolog/škinja proučavao/la.

U javnim raspravama u vezi sa nacrtom *Zakona o kulturi*, a u kojima su učestvovali i stručnjaci koji se bave kulturom, akcenat je stavljan na određena rešenja i njihove potencijalne implikacije u različitim konkretnim oblastima kulture. Formulisanje konačne verzije *Zakona o kulturi* i njeno usvajanje odigralo se leta 2009. godine. Naslov III poglavlja ove verzije glasi: „Subjekti u kulturi“. To je formulacija koja nehotično (sumnjam da su kreatori zakona imali u vidu antropologiju i debate unutar nje) naglašava čudesnu¹ poziciju etnologa i antropologa u savremenim društvima,

¹ Pozicija etnologa i antropologa u savremenim društvima je možda najtačnije oslikana engleskom rečju *curious* čija su značenja: pažljiv, pažljivo urađen, redak, neobičan, čudan, čudnovat, zanimljiv, osobit. Sve reči se mogu koristiti za opis pozicije etnologa i antropologa, a ovde je odabrana reč „čudesno“, jer veća vidljivost etnologije i antropologije može doprineti da se čuda dese – na primer, da se u Srbiji poboljša odnos prema kulturi ili prema nauci ili prema obrazovanju.

uključujući i društvo u Srbiji. Ključno pitanje kome je ovaj rad posvećen tiče se odnosa između javne kulturne politike i domaćih etnologa i antropologa. Imajući ovo pitanje na umu, najpre ću ukratko rekapitulirati kako etnolozi i antropolozi vide kulturu i kako vide javnu politiku (kako se ona može razumeti i proučavati). Kako se u Srbiji javna politika odnosi ne samo prema antropolozima, već i drugim profesionalcima u sferi kulture, istaknuto je u *Zakonu o kulturi*, te je, stoga, analizirano poglavlje u kome se taj odnos naročito oslikava – poglavlje III: „Subjekti u kulturi“. Kako se domaći etnolozi i antropolozi odnose prema javnoj politici jeste pitanje kome će pažnja biti posvećena u završnom delu rada. Najzad, umesto zaključka, biće reči o temama koje su se našle u diskusijama na skupu Etnološko-antropološkog društva Srbije (EADS) novembra 2012. godine, kao što su objedinjavanje etnološko/antropološkog „fronta“ i povećanje vidljivosti discipline u krugovima donosioca odluka, a zatim, u stručnim, akademskim i kulturnim krugovima, ali i u široj javnosti.

Rekapitulacija

Antropologija je, od rođenja discipline, posvećena proučavanjima kulture(a). Otkako je Tajlor 1871. godine kulturu definisao kao „kompleksnu celinu koja uključuje znanja, verovanja, umetnost, moral, pravo, običaje i sve druge sposobnosti i navike koje čovek stiče kao član društva“ (Tylor 1871, 1), definisanje kulture u antropologiji je pre mesto raskršća nego konsenzusa. Kreber i Klakon su prikupili i, 1952. godine, predstavili 162 definicije kulture (Kroeber and Kluckhohn 1952). Hobart ističe da je rezultat „konačna neodređenost u većini upotreba“ (Hobart 2000, 14). Dalje, on kaže da je kultura „interpretira simultano kao neposredni objekt proučavanja (običaji itd) ili kao apstraktni, odnosni objekt proučavanja (obrasci itd). Opet, ona je podjednako često tretirana kao modalitet ljudske aktivnosti (razmišljanje ili strukturisanja) i tako rekurzivno u ispitivanju (interpretaciji razmišljanja). Najvažnije, kultura je zamišljena kao ukupnost“ (ibid).

Kako, na primer, Hobart, MekGjuigan (McGuigan 2004) i Viden (Weeden 2002) primećuju, poslednjih decenija u studijama kulture i antropologiji dominira semiotičko shvatanje kulture kao procesa označavanja. S ove tačke gledišta, „kultura“ se odnosi na prakse i institucije koje prave značenja, prakse i institucije u kojima je simbolička komunikacija, po definiciji, glavna svrha pa čak i ishod po sebi, kao odlazak u bioskop da bi se gledao film. U tom smislu, kultura se može koristiti kao kauzalna ili objašnjavajuća varijabla. Međutim, „istovremeno, utoliko što su semiotičke prakse takođe efekti institucionalnih dogovaranja, struktura dominacije, i strateških interesa, aktivnosti pravljenja značenja se mogu protumačiti kao efekti ili zavisna varijabla. (...) kultura kao semiotička praksa je takođe sočivo. Ono nudi pogled na političke fenomene fokusirajući pažnju na to kako i zašto se akteri zaodevaju značenjem“ (Weeden 2002, 714). Pojam „kultura“ se, da-

nas, često koristi i u kulturne i u političke svrhe, pri čemu, način na koji se kultura shvata zavisi od svrhe koja se želi postići. Konkretni primere koji ilustruju tendenciju kod donosioca odluka, pa i medijskih komentatora da legitimnost svojih diskursa ističu referirajući na „kulturu u antropološkom smislu“ dala je Rajt, ukazujući da su ove reference, u stvari, način da se diskusija završi, jer se ispostavlja da je kultura nešto što je toliko očigledno da ne zahteva dalja razmatranja, a to, pak, otvara prostor za raznolike načine politizacije kulture (Wright 1998, 7). U tom smislu, antropološke studije u kojima se analiziraju upotrebe kulture i njene politizacije, predstavljaju važan doprinos razumevanju kako procesa javne politike, tako i javnog diskursa na delu.

Sprovodeći istraživanja u različitim entitetima, veliki broj antropologa se, u svom radu, bavi(o) i proučavanjem načina na koje se grupe i društva organizuju, načina na koje u svakodnevnom životu reprodukuju i/ili reinterpretiraju znanja i verovanja, načina na koje se grupama i društvima upravlja, koje su norme, šta je prihvatljivo, a šta nije, načina na koje se grupama i društvima upravlja itd. Delujući kao „povelja za delovanje“, nalik mitu u trobrijandskom društvu (Malinowski 1926), javna politika je, u Zapadnim državama, unapređeni i modernizovan izraz organizacionih principa, te, s obzirom na to da ilustruje umetnost upravljanja, jeste inherentno antropološki fenomen (Shore and Wright 1997, 7).

U engleskom jeziku, *policy* je reč koja sažima organizacione principe u upravljanju društvom (posebno savremenim). Šor i Rajt su, uvodeći u antropologiju javne politike, sugerisali da semantika pojma *policy* nagoveštava ne samo šta sve ovaj pojam znači, već i kako se javna politika može proučavati (Shore and Wright 1997, 19). Potaknuti ovom sugestijom, Wedel i saradnici su detaljnije analizirali semantiku ovog pojma. U svrhe rekapitulacije, istakla bih istoriju semantike pojma *policy*. Na primer, u francuskom srednjovekovnom smislu, ova reč je povezana sa policijom u smislu upravljanja. Iako danas zastarela, ova definicija iz 16. veka kaže da je reč o organizovanju i regulisanju unutrašnjeg poretka i „nosi neopretnu sličnost sa kritičkim uglom koji savremeni antropolozi imaju u odnosu na modernu državu“ (Wedel et al. 2005, 35). Ključni deo istraživanja u kojima se sreće „neopretna sličnost“ je izvlačenje zaključka kako javne politike pomažu državi u oblikovanju, kontrolisanju i regulisanju heterogenih populacija. Kroz klasifikacione šeme koje homogenizuju različitosti, subjekti se čine transparentnim za državu koja implementira pravne i prostorne granice među različitim kategorijama subjekata.

Takođe, značajne su asocijacije termina *policy* sa dva rivalska skupa značenja koja su se tokom vekova pomerala. U Engleskoj, u 15. i 16. veku, reč *policy* je korišćena kao imenica koja označava političku oštroumnost, državničku mudrost ili veštinu upravljanja. Međutim, u istom tom periodu, reč je korišćena i kao pridev kojim se opisuje tip ponašanja, bilo ono dobro ili loše. S jedne strane, *policy* evocira ideje „diplomatije“, „mudrosti“ i

„pogodnosti“, a, s druge strane, značila je i „prepredenost“, „lukavost“, „veštinu“ i „pretvaranje“. Opet, ove dve alternative u čitanju deluju istaknuto za razumevanje savremenih potreba i značenja reči *policy*. Kada se ova dva značenja stave zajedno, pokazuju kako državništvo, koje je nepromenjivo zainteresovano za konsolidaciju društvenog poretka, inherentno privileguje nejednakost; javna politika (*policy*) mora biti „loša“ da bi ostvarila „dobro“ stabilne države (Wedel et al. 2005, 36).

Semantička analiza pojma *policy* ukazuje na potencijalno plodonosne pravce u antropološkim izučavanjima savremenih Zapadnih i društava koje Zapadu teže, a, pre svega, na javne politike. Pritom, praktikovanje etnografije jeste i najčešći način na koji antropolozi pristupaju analiziranju javne politike i njenih domena, te umetnosti upravljanja koje ona demonstrira. Zbog prostornog ograničenja, ovde bih samo ukazala da, u praktikovanju etnografije, fokus na javne politike implicira i rad sa materijalima kao što su različiti dokumenti u vezi sa određenom javnom politikom, izveštaji i interni memorandumi koji postaju (novi) informanti. Dokumenti „se mogu tretirati kao klasifikacioni izumi, kao narativi koji služe tome da se sadašnjost opravda ili osudi, ili kao retorički alati i diskurzivne formacije koje ojačavaju jedan diskurs a ućutkuju drugi“ (Shore and Wright 1997, 15). Korišćenje dokumenata nije novina, jer je istorijska građa vazda bila važan izvor u sagledavanju društava i zajednica. Ali, u tradicionalnim antropološkim istraživanjima, istorijska građa je korišćena kao, uslovno rečeno, dopuna etnografskom terenskom radu. U slučaju javne politike, situacija može biti konvertovana – terenska etnografija dopunjuje i/ili preispituje ono što je u dokumentima napisano.

Punch & Judy²

U antropološkim debatama u proteklih 40-ak godina uočavaju se dva toka razmišljanja. Jedan se odnosi na mogućnosti upotrebe antropoloških znanja u procesima javne politike. Bernard (Bernard 1974) i Hinšo su ukazali da znanja akumulirana u antropologiji, pa i drugim društvenim naukama, imaju uglavnom skromnu ulogu u procesima kreiranja javne politike i donošenja odluka, a da se razlozi za to mogu pronaći u normativnim konfliktima. Normativni konflikt se ogleda i u tome što je nauka privržena etici racionalnosti, dok je javna politika privržena praktičnosti, pragmatičnom donošenju, branjenju i sprovođenju odluka. „To ne znači da se donosioci odluka ponašaju iracionalno zanemarujući naučne nalaze sa kojima zapravo mogu biti saglasni. (...) Ali na nivou dubljem od političarske zabrinutosti za ekspeditivnost, stvar je u tome da pitanje 'znati kako' češće sledi nego što prethodi 'znati da'“ (Hinshaw 1980, 503).

² Forma u lutkarskom pozorištu proistekla iz *commedia dell'arte*. Glavni likovi u ovoj formi su Mr. Punch i njegova žena Judy.

Drugi tok debata je o tome kako se antropolozi angažuju ili mogu angažovati u konkretnijim situacijama koje proizilaze iz dizajniranja i sprovođenja javne politike, odnosno, u sprečavanju mogućnosti da se problematičnije situacije jave usled dizajna i primene javne politike. Relativno skoriji prikaz angažovanja antropologa u različitim arenama javne politike dale su Okongwu i Menčer. Ukratko, antropolozi su uspevali da obznanе svoja mišljenja: a) dokumentujući stanja ljudi koje proučavaju ili drugih siromašnih ljudi i delujući kao njihovi advokati ili kao, na primer, svedoci-eksperti u korist obespravljenih; b) analizirajući, pišući i objavljujući efekte državnih politika i predlažući alternativne politike; c) radeći sa ili protiv izabраних званичника; d) nastojeći да utiču на članove agencija за помоћ u njihovim raznovrsnim ulogama i/ili radeći unutar ovih agencija да bi tačno istakli kritična pitanja; e) radeći sa migrantima, bilo prinudnim bilo dobrovoljnim, u terminima i politikama koje se баве migrantima i razmatranjem kulturnih prestonica i njihovog ukrštanja sa formalnim i neformalnim tržištem rada; i f) proučavajući strategije otpora i kako rad antropologa može informisati i pomoći obespravljenima koji su (bili) predmet antropoloških istraživanja (Okongwu and Mencher 2000, 108-109).

U Srbiji... Javna politika i antropolozi

Kulturna politika je javna politika koja se odnosi na sferu kulture. Njen ultimativni cilj je razvijanje kulture, a да bi se to postiglo, postavljaju se (kratkoročniji) ciljevi, odnosno, kako je Prnjat sugerisao, „demarkacione tačke на putu kulturnog razvoja, за koje se pretpostavlja да ih je moguće dosegnuti, ili čak да ih je nužno dosegnuti, да bi se društvo u celini skladnije razvijalo i да bi se mogli ostvariti i други predviđeni ciljevi“ (Prnjat 2006, 182). Takođe, biraju se sredstva, odnosno instrumenti, koji omogućavaju dosezanje postavljenih ciljeva. Zakon je važan instrument u javnoj politici, pa i u onoj koja se odnosi на sferu kulture. Stoga analiziranje zakona i zakonskih odredbi jeste način да se sagleda kako se javna politika odnosi prema profesionalcima kojima je kultura objekt proučavanja, te kako se prave subjekti bez obzira на objekte njihovog profesionalnog angažmana.

Od političke promene u Srbiji 2000. godine prva dvojica ministara kulture su najavljivali promene zakona u sferi kulture. Na prelazu mandata prvog i drugog ministra, doneta je odluka да se radi на opštem zakonu. Treći ministar kulture je predstavio nacrt *Zakona о kulturi*, koji je, nakon javnih rasprava, donekle izmenjen.³ Konačno, pred kraj prve godine mandata če-

³ Prva i, treba naglasiti, prava javna rasprava, jer je uključivala mogućnost да različiti profesionalci u sferi kulture, kao i šira javnost, iznesu svoje mišljenje, održana je novembra 2007. godine. Maja i juna 2009. godine, održana su tzv. „javna

tvrtog ministra kulture, posle promena je usvojen *Zakon o kulturi*.⁴ Među akterima u sferi kulture, *Zakon o kulturi* je bio akt u koji su uložene mnoge nade i velika očekivanja. Dobijanje „svog“ zakonskog akta reflektuje percepciju zakona kao neke vrste čarobnog štapića koji donosi rešenje za postojeće probleme. Mučica je ovakvu percepciju zakona nazvala „treba nam zakon sindrom“. Ona ističe da se ovaj „sindrom“ javljao u mnogim bivšim socijalističkim državama, te da ga treba videti i kao refleksiju nezadovoljstva aktera u ovom konkretnom slučaju u oblasti kulture, pri čemu se često smetne s uma da i zakon ima svoja ograničenja, te da puko usvajanje novih zakona nije, odnosno ne mora da bude, rešenje postojećih problema (Mucica 2003, 28).

Zakon o kulturi je, zapravo, sinteza *Zakona o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture*⁵ i *Zakona o samostalnom obavljanju umetničke i druge delatnosti u oblasti kulture*⁶, zakona koji su percipirani kao oni čije menjanje donosi bolje sutra. U ovom trenutku se ne bih upuštala u detaljniju analizu *Zakona o kulturi* u celini, već bih se zadržala na njegovom III poglavlju – „Subjekti u kulturi“.

Treće poglavlje počinje članom 21, kojim su određene vrste subjekata: „Kulturnu delatnost mogu obavljati ustanove kulture, udruženja u kulturi, umetnici, saradnici, odnosno stručnjaci u kulturi, kao i drugi subjekti u kulturi.“ Zakonom su veoma precizno određene pomenute kategorije subjekata u kulturi: ustanove (član 24: pravna lica koja osnivaju Republika Srbija, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave s tim da nacionalni saveti nacionalnih manjina mogu predložiti formiranje novih ili modifikaciju postojećih ustanova kulture, a kako bi se očuvala, unapređivala i razvijala kulturna posebnost i nacionalni identitet nacionalnih manjina); udruženja (član 55: pravna lica koja se osnivaju u skladu sa propisima o udruživanju građana, a registrovana su za obavljanje delatnosti u sferi kulture); samostalni umetnici (član 58: fizička lica koja stvaraju ili izvode autorska dela iz oblasti umetničke delatnosti), odnosno samostalni stručnjaci u kulturi (član 59: fizička lica čije je zanimanje da obavljaju stručne poslove u oblasti kulture, a kojima je reprezentativno udruženje u kulturi utvrdilo status), te samostalni izvođači kulturnih programa i samostalni saradnici u kulturi (član 60: fizička lica čije je zanimanje da samostalno na razne načine izvode kulturni ili artistski program i kojima je reprezentativno udruženje utvrdilo status; odnosno fizička lica koja obavljaju stručno-tehničke poslove u oblasti kulturnih delatnosti i kojima je reprezentativno udruženje utvrdilo status).

saslušanja” u Odboru za kulturu i informisanje Skupštine Srbije, a javna rasprava je održana na skupštinskom zasedanju na kome je zakon i usvojen.

⁴ Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2009.

⁵ Službeni glasnik Republike Srbije br. 49/92.

⁶ Službeni glasnik Republike Srbije br. 39/93, 42/98.

Takođe, u ovom poglavlju *Zakona o kulturi*, veoma precizno su određene nadležnosti i procedure. U slučaju ustanova, reč je o nadležnostima direktora, upravnog odbora ustanove i nadzornog odbora, te procedurama za izbor direktora i članova odbora. U sprovođenju procedura, konačnu reč ima država, jer su ona i njena tela osnivači najvećeg broja ustanova kulture – na predlog komisija, osnivač određuje ko će biti imenovan za direktora ustanove, osnivač delegira dve trećine članova upravnog odbora i osnivač imenuje članove nadzornog odbora. U slučaju samostalnog obavljanja delatnosti u sferi kulture, državna tela nisu osnivači, te, stoga, ne mogu uticati na tela koja rukovode udruženjima, ali zato *Zakon* propisuje čitav niz procedura koje se neposredno tiču rada i udruženja u oblasti kulture, kao i samih samostalnih umetnika, odnosno stručnjaka, odnosno „tehničkih lica“ koji rade u sferi kulture, a koje određuje ministar. Prema članu 56, na predlog Komisije za utvrđivanje reprezentativnosti udruženja u kulturi, ministar donosi rešenje kojim se udruženje proglašava reprezentativnim. Ministarstvo kulture vodi Registar reprezentativnih udruženja. Ona su u obavezi da, na zahtev upućen od strane lica koje pretenduje da ostvari status samostalnog umetnika/ samostalnog stručnjaka/samostalnog izvođača/samostalnog saradnika u sferi kulture, daju (na osnovu člana 62) obrazloženu ocenu o ispunjenosti uslova za utvrđivanje statusa. Ministar propisuje merila i kriterijume na osnovu kojih se izdaju obrazložene ocene. Na osnovu člana 63, reprezentativna udruženja vode evidenciju lica koja obavljaju samostalnu umetničku ili drugu delatnost u oblasti kulture. Ministar propisuje sadržinu i način vođenja evidencije, a na osnovu stava 3 pomenutog člana. S druge strane, žalbe na ocene reprezentativnih udruženja se podnose Ministarstvu kulture, odnosno službenicima ili, kako je to jedan od službenika ministarstva formulisao, „malima od palube“.

Važna implikacija koja proizilazi iz ovog poglavlja *Zakona o kulturi* je ta da se korišćenjem termina „subjekt“ zapravo naglašava nastojanje da se ostvari kontrola nad delovanjem u sferi kulture. Sam naslov poglavlja „Subjekti u kulturi“ govori da je nastojanje da se uspostavi kontrola i upravljanje radom ustanova, organizacija i pojedinaca i veće nego što je to bio slučaj sa prethodnim zakonima koji su usvajanjem *Zakona o kulturi* prestali da važe.⁷ Pomnije čitanje članova u okviru poglavlja III pokazuje da je termin „subjekti“ zapravo iskorišćen kao zbirna imenica za pravna i fizička lica koja se bave kulturom (i umetnošću). Međutim, termin „subjekt“ je deo upravljačke terminologije – subjekti države su njeni građani koji su potčinjeni vladaru/državnoj vlasti. Poglavlje „Subjekti u kulturi“ potvrđuje

⁷ U *Zakonu o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture* govori se o ustanovama koje svojim radom ostvaruju opšti interes, dok se u *Zakonu o samostalnom obavljanju umetničke i druge delatnosti u oblasti kulture* govori o licima koja samostalno obavljaju delatnost u oblasti kulture. Dakle, ni u jednom slučaju nema termina „subjekti“.

razumevanje upravljanja kao manje-više metodičnih i racionalnih „načina na koji se stvari rade“ ili umetnost ostvarivanja uticaja na delovanje pojedinaca (samostalnih umetnika i profesionalaca u kulturi), bilo individualno bilo kolektivno (udruženja građana), tako da oblikuje, vodi, koriguje ili modifikuje načine na koje se oni sami ponašaju (videti: Burchell 1993, 267). Drugim rečima, samo subjekti koji, podčinjavajući se propisima ministra, znaju **kako treba** da se radi mogu doprineti ostvarivanju interesa u oblasti kulture (član 6) u skladu sa načelima kulturne politike (član 3). S jedne strane, nastojanje države da ostvari kontrolu nad ustanovama čiji je osnivač jeste razumljivo i, donekle, opravdano. Međutim, poglavlje III sadrži i članove koji se, zapravo, tiču ostvarivanja kontrole kako nad organizacijama čiji osnivač nije država, tako i nad pojedincima. Dakle, subjekti su, u stvari, ustanove i udruženja, jer se pojedincima praktično uskraćuje pravo individualnog delanja – oni postaju transparentni za državu i svoja socijalna i druga prava mogu ostvariti samo ako se učlane u reprezentativno udruženje. U okviru poglavlja III, nalazi se i član 50, koji je možda i najkritikovanija odredba *Zakona o kulturi*, a kojim se samostalnim umetnicima i profesionalcima u kulturi uskraćuje mogućnost stalnog zaposlenja u ustanovama kulture. Ovim članom se, zapravo, implementiraju granice između različitih kategorijama subjekata.

Kao što je napomenuto, poglavlje III naglašava nastojanje da se ostvari kontrola. To nastojanje se uočava i u drugim poglavljima *Zakona o kulturi*, posebno u članovima koji se tiču Nacionalnog saveta za kulturu, kao i onih koji se odnose na finansiranje, odnosno sufinansiranje programa i projekata. Naime, Nacionalni savet za kulturu, kao i različite komisije koje se obrazuju konkretnim povodima, imaju **savetodavnu** ulogu⁸, a odluke donosi ministar.

I, u Srbiji... Antropologija i javna politika

U smislu *Zakona o kulturi*, Etnološko-antropološko društvo Srbije (EADS) i njegovi članovi (kao profesionalci kojima je kultura objekt proučavanja) jesu subjekti u kulturi. Pregled apstrakata radova predstavljenih na skupu EADS, novembra 2012. godine, potvrđuje prethodni, pre letimičan nego studiozan pregled Interneta, gde je uočljivo da je, od '80-ih godina do danas, najveći broj radova domaćih etnologa i antropologa posvećen, a kako Disciplina zapoveda, kulturi-objektu. Radovi u kojima je pažnja autora posvećena etnologu i antropologu – subjektu u kulturi su značajno

⁸ Za razliku od sfere kulture, u drugim sferama kao što je, na primer, nauka ili obrazovanje, tela i komisije koje se obrazuju imaju ovlašćenja da donose odluke – u slučaju nauke, na primer, komisije koje se obrazuju za dodelu naučnih zvanja donose odluke; u sferi obrazovanja, Nacionalni savet za obrazovanje ima ovlašćenja da donosi odluke.

ređi. Sve to, pak, rezultira skromnim znanjima o tome da li se i kako domaći etnolozi i antropolozi angažuju u procesima kroz koje se kulturno-objekt menja ili o tome kako mogu ili kako bi trebalo da se angažuju u ovakvim procesima.

Studiozniji pregled informacija dostupnih na Internetu i radova objavljenih u poslednjih desetak godina rezultirao je uočavanjem pravaca na kojima su se domaći etnolozi i antropolozi angažovali. Tako je, na primer, Ivan Kovačević učestvovao u filmskom projektu „Beogradski fantom“, koji je izašao u javnost 2009. godine i bavi se temom kojom se Kovačević bavio još 1982. godine⁹, što se može uzeti kao primer angažovanja antropologa u interpretaciji fenomena urbanih legendi. Takođe, Kovačević je u knjizi „Mit i umetnost“ načinio iskorak iz akademskog delovanja u (ipak preklapajući) svet antropologije i umetnosti, pri čemu ističe: „Mogućnosti upotrebe antropoloških znanja kroz istoriju discipline kreću se, poput klatna, od aplikacije u državnoj ili kolonijalnoj upravi, do stvaranja ideologija pokreta usmerenih na menjanje sveta – od reformističkog unapređenja života u školstvu i zdravstvu, do revolucionarne frazeologije ‘militantne’ antropologije. Antropologija, međutim, uz određena sadejstva, može iskoračiti iz primarne pragme socijalne popravke/promene sveta. Ona, u zajedničkom rukodeljstvu umetnika i antropologa, može da posluži i ulepšavanju sveta ili bar njegovog doživljavanja, ne gubeći svoju saznavnu funkciju” (Kovačević 2006, 23).

Antropolozi i etnolozi u zajedničkom rukodeljstvu sa ljudima iz drugih disciplina i donosiocima odluka mogu doprineti kreiranju odluka čiji bi ishodi mogli da makar budu povoljni, kako za rad „subjekata“, tako i za unapređenja u javnoj politici u različitim domenima. Jana Bačević je, polazeći od u britanskoj i američkoj antropologiji sugerisanih pravaca, u kojima bi se antropolozi (i etnolozi) mogli angažovati u procesima javne politike, istakla da bi refleksivnost antropologa na različite teme trebala da bude polazna tačka u kritikama koje čine jednu od strategija otpora i formulisanja predloga bilo unapređenja postojećih bilo alternativnih politika (Bačević 2006). Njen rad je bio podsticaj za iznošenje kritičkih osvrta na revizorsku kulturu u nauci (Pavićević 2009a; Pavićević 2009b) i visokoškolskom obrazovanju (Žikić 2009a; Žikić 2009b). Aleksandra Pavićević je, i u objavljenim tekstovima, ali i učestvujući u diskusijama na skupu EADS novembra 2012. godine, izrazila frustracije koje nosi režim bodovanja rad(ov)a, pre svega, u akademiji. Žikić je, u objavljenim radovima otišao korak dalje, i, pritom, nastojeći da bude razumljiv zastupnicima i predstavnicima revizorske kulture, formulisao predlog za (pr)ocenjivanje rada nastavnika na fakultetu (Žikić 2009a, 106-116). Međutim, u zaključku rada, Žikić se, u stvari, obraća akademskoj javnosti (uključujući etnologe/antro-

⁹ Jedan od ogleada iz urbanog folkloru bio je „Fantom u belom poršeu”. Videti: Kovačević 1982, 267-271.

pologe iz vanakademykih krugova), koja se, pak, kao što sam Žikić, ali i Pavićević ukazuje, nalazi u sličnoj poziciji kao i nastavno-naučno osoblje fakulteta. Ipak, davanje predloga omogućava da se Žikićevo obraćanje protumači i kao poziv na zajedničko delovanje.

Umesto zaključka – skup Etnološko-antropološkog društva Srbije, 29. i 30. novembar 2012. godine

Zalažući se za to da antropolozi treba da se angažuju, Gudinaf je, da možda grubo parafraziram, istakao da neangažovanje doprinosi da se beda produbljuje (Goodenough 1976, 21).¹⁰ Ovo opažanje je kritikovano kao previše radikalno, ali je za zaključivanje ovog rada ipak podsticajno.

Strategije koje antropolozi omogućavaju da obznanе svoje stavove i ekspertize uključuju i eventualno dizajniranje programa (uključujući i istraživačke programe), u skladu sa logikom tržišta, te podizanje nivoa javne svesti o implikacijama odluka donetih u procesima javne politike u različitim domenima, kao i uključivanje većeg broja ljudi u kritičke dijaloge neophodne za funkcionisanje demokratije. Zaključak Baćevićeve je: „Međutim, deluje kao da zauzimanje refleksivne pozicije mora da bude prvi korak. (...) svi naknadni izbori (...) [će] zavisiti od dogovorene strategije u disciplinarnoj zajednici – ukoliko bude postojala bilo kakva ‘zajednička’ strategija. Za sada, ključna stvar leži u činjenici da je neophodno da antropologija u Srbiji zauzme kritičko - refleksivni stav prema obrazovnom sistemu i svojoj poziciji u njemu, u skladu sa sličnim tendencijama usvetu, a u sklopu intenzivnih promena koje potresaju oblast obrazovanja u poslednjim decenijama” (Baćević 2006, 228). Međutim, pored strategija koje se mogu primeniti u artikulisanju i iznošenju kritičko-refleksivnih stavova, trebalo bi da, u širim akademskim, kulturnim i društvenim krugovima uopšte, postoji i strategija širenja i plasiranja zauzetih stavova prema režimima delovanja u različitim domenima društvenog života. Odnosno, trebalo bi da se dogovori i strategija koja bi se ticala povećanja vidljivosti etnologije/antropologije u društvu u Srbiji, jer se, ako etnolozi i antropolozi nisu naročito vidljivi u široj javnosti, postavlja pitanje poente pisanja predloga koje će, osim etnologa i antropologa, retko ko čitati i, ako ne u celini, makar delimično, prihvatiti iznete predloge. Skupovi EADS bi mogli/trebalo da budu prilika i za dogovaranje ovakve strategije, kao i za informisanje o tome kako se etnolozi/antropolozi angažuju. Za njeno formulisanje i ostvarivanje neophodno je, pak, uložiti napor i da se premosti dihotomija među samim etnolozima i antropolozima. Naime, najveći broj etnologa i

¹⁰ U domaćem slučaju, beda (misery) bi, na primer, bila i revizorska kultura (efikasnost umesto efektivnosti, a ne, recimo, efikasnost u postizanju efektivnosti), i odnos prema kulturi na različitim nivoima od građanstva do donosioca odluka, pa i neoprezno korišćenje termina „subjekti“ kao zbirne imenice u *Zakonu o kulturi*.

antropologa radi van akademskih krugova, tj. van Etnografskog instituta SANU i Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i zaposlen je u ustanovama kulture, udruženjima, marketinškim agencijama, firmama, medijima itd. Iako su, mada u malom broju, na skupu iz novembra 2012. godine, učestvovali i etnolozi/antropolozi iz vanakademskih krugova, ovi etnolozi/antropolozi su često skrajnuti u disciplinarnim debatama i tretirani kao „hendikepirana sestra“¹¹. Oni, pak, mogu da daju značajan doprinos u povećanju vidljivosti discipline i njenoj boljoj pozicioniranosti u društvu (u Srbiji) i u procesima donošenja odluka koje se tiču i antropologa/istraživača kulture i antropologa/građana Srbije. U tom smislu, sugestija koju je na skupu istakla Lukić-Krstanović da bi skupove EADS trebalo „festivalizovati“ jeste jedna od ideja za objedinjavanje „fronta“.

Takođe, kao subjekt u kulturi, EADS bi trebalo da usmeri pažnju i ka naporima za uspostavljanje bliže saradnje sa drugim „subjektima“ (ljudima iz drugih disciplina), kako bi se proširio prostor za obznanjivanje stavova etnologa i antropologa, te omogućilo zajedničko rukodeljstvo u procesima donošenja odluka. Da bi do toga došlo, potrebno je i razmisliti i razmotriti načine da se rad EADS unapredi, što bi mogla biti tema za raspravu, ako bi se, na sajtu EADS, otvorilo polje „forum“, ali i na budućim skupovima Društva.

Literatura:

Baćević, Jana. 2006. Od trga do tržnice: antropologija, kritike savremenog obrazovanja i njihov značaj za Srbiju, *Etnoantropološki problemi* 1 (2): 209-230.

Bernard, H. R. 1974. Scientists and policy makers: An ethnography of communication. *Human Organization* 33 (3): 261-276.

Burchell, Graham. 1993. Liberal government and techniques of the self. *Economy and Society* 22 (3): 267-282.

Copeland – Carson, Jacqueline. 2005. „Theory-building“ evaluation anthropology. Bridging the scholarship – versus – practice divide. *Napa Bulletin* 24: 7-16.

Donnan, Hastings and Graham McFarlane. 1997. „Anthropology and policy research. The view from Northern Ireland“. In *Anthropology of po-*

¹¹ Formulacija „hendikepirana sestra“, kao aluzija na etnologiju/antropologiju van akademskih krugova, izneta je u debati posle druge sesije, 29. novembra. Međutim, to nije „pojava“ samo u Srbiji, već i širom sveta, pri čemu se ističe da oni koji se bave primenom antropoloških znanja imaju poteškoća u zadržavanju pažnje antropologa iz akademskih krugova. Videti: Donnan and McFarlane 1997; Copeland-Carson 2005; Kuper 1983.

licy. Critical perspectives on governance and power, eds. Chris Shore and Susan Wright, 261-281. London and New York: Routledge.

Goodenough, Ward. 1976. „Intercultural Expertise and Public Policy”. In *Anthropology and the Public Interest*, ed. Peggy R. Sanday, 15-23. New York: Academic Press.

Hinshaw, Robert. 1980. Anthropology, Administration, and Public Policy. *Annual Review of Anthropology* 9: 497-522.

Hobart, Mark. 2000. *After culture: anthropology as radical metaphysical critique*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Kovačević, Ivan. 1982. Urbani rituali. Tri ogleđa iz urbanog folklorā, *Kultura* 57/58: 254-271.

Kovačević, Ivan. 2006. *Mit i umetnost*. Beograd: Srpski geneološki centar, Umetnička grupa „Bazaart“ i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.

Kroeber, Alfred Luis and Clyde Kluckhohn. 1952. *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Harvard University Peabody Museum of American Archeology and Ethnology Papers 47.

Kuper, Adam. 1983. *Anthropology and Anthropologists: The Modern British School*. London: Routledge and Kegan Paul.

Malinowski, Bronislaw. 1926. *Myth in Primitive Psychology*. London: Kegan Paul.

McGuigan, Jim. 2004. *Rethinking cultural policy*, UK: Open University Press.

Mucica, Dahlia. 2003. *Legislation. Why? How? What?* Brussel: Cultural Policy and Action Department Directorate General IV – Education, Culture and Heritage, Youth and Sport, Council of Europe, Stage project DGIV/CULT/STAGE(2003)4.

Okongwu, Anne Francis and Joan P. Mencher. 2000. The Anthropology of Public Policy: Shifting Terrains. *Annual Review of Anthropology* 29: 107-124.

Pavićević, Aleksandra. 2009. Etnologija/antropologija u Srbiji. Između aktuelnog i relevantnog, *Etnološko-antropološke sveske* 13 (n.s.) 2: 57-65.

Pavićević, Aleksandra. 2009. Revizionistička ideološka matrica. Spoljni ili unutrašnji neprijatelj antropološkog promišljanja stvarnosti. *Antropologija* 8: 69-79.

Prnjat, Branko. 2006. *Uvod u kulturnu politiku*. Novi Sad: Stilos.

Shore, Chris and Susan Wright. 1997. Policy: a new field of Anthropology. In *Anthropology of policy. Critical perspectives on governance and power*, eds. Chris Shore and Susan Wright, 3-39. London and New York: Routledge.

Tylor, Edward. 1871. *Primitive Culture*. London: John Murray Albermarle Street.

Wedel, Janine, Chris Shore, Gregory Feldman, and Stacy Lathrop. 2005. Toward an Anthropology of Public Policy, *The ANNALS of the Ame-*

rican Academy of Political and Social Science (2005): 30-51, accessed February 27, 2008 doi: 10.1177/0002716205276734

Weeden, Lisa. 2002. Conceptualizing Culture: Possibilities for Political Science. *The American Political Science Review* 96 (4): 713-728.

Wright, Susan. 1998. Politicization of 'Culture', *Anthropology Today* 14 (1): 7-15.

Zakon o kulturi, Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2009.

Žikić, Bojan. 2009a. Druga strana revizorske kulture. Studija primera odnosa obaveza i opterećenja univerzitetskih nastavnika. *Antropologija* 8: 99-120.

Žikić, Bojan. 2009b. Pogled na kulturu revizije iz ugla univerzitetskog nastavnika etnologije i antropologije. *Etnološko-antropološke sveske* 13 (2) (n.s.): 69-73.

Maša Vukanović

Public cultural policy and anthropologists. And vice versa.

Although the attempts to define culture often caused lots of polemics among anthropologists, they generally agree that culture is at the heart of anthropology. On the other hand, within the field of anthropology, for decades there have been debates related to the practical application of anthropological knowledge (especially in public policy). In 2010, the new *Law on Culture* came into force in Serbia. Whether they were involved in culture independantly or within an institution or an association, this law gave the professionals the „status“ of subjects in culture. This paper deals with the treatment public (cultural) policy gives to the subjects in culture, professionals whose object of professional engagement is culture and the way professionals treat public (cultural) policy.

Key words: anthropology, public policy, law, engagement